

Luigi Rognoni intellettuale europeo

Monika Prusak

Luigi Rognoni intellettuale europeo. Documenti e testimonianze a cura di Pietro Misuraca, Archivio Sonoro Siciliano, Regione Siciliana 2010

Uporządkowanie spadku, który pozostawił po sobie w dawnym instytucie historii muzyki Uniwersytetu w Palermo Luigi Rognoni (1913-1986), to z pewnością osiągnięcie godne najwyższego podziwu. Biblioteka Rognoniego, która dziś zajmuje salę uczczoną jego imieniem, mieści w sobie 770 wydawnictw muzycznych, nut, partytur i wyciągów fortepianowych oper i operetek; ok. 4000 publikacji muzycznych i muzykologicznych, a wśród nich 1153 książki oraz wiele roczników czasopism; fonotekę, która obejmuje blisko 470 taśm posiadających dziś swoje kopie Dat i CD; archiwum osobiste, którego ogromną część stanowi korespondencja (ok. 5000 listów) z ponad trzystoma adresatami – wśród nich jest wielu uczonych i artystów XX wieku, jak Adorno, Argan, Helene Berg, Casella, Clair, Cocteau, Dallapiccola, Hindemith, Honegger, Leibowitz, Lévi-Strauss, Maderna, Mila, Milhaud, Nono, Petrassi, Poulenc, Prokofiew, Reich, Strawiński, Ungaretti i wielu innych. Obok listów obszerne miejsce w archiwum zajmują pisma Rognoniego (ok. 400 monografii, esejów, artykułów, programów koncertowych), a także innych autorów, zachowane w postaci wycinków z gazet lub oryginalnych maszynopisów. Zapisy audycji radiowych, rękopisy młodzieńczych kompozycji, fotografie, dokumenty świadczące o pracy naukowej Rognoniego, notatki i materiały naukowe, obszerny zbiór fotografii, dzielą *loco* z ponad 30 autografami muzycznymi czołowych kompozytorów XX wieku, wśród których są Berg, Casella, Clementi, Dallapiccola, Honegger, Leibowitz, Malipiero, Milhaud i Nono.

Prace nad usystematyzowaniem zbiorów oraz wybór tekstów i nagrań do trzypięciowej publikacji *Luigi Rognoni intellettuale europeo* [Luigi Rognoni intelektualista europejski], opracowanej przez sycylijskiego muzykologa Pietro Misuraca, zdradzają wnikliwą znajomość pozostawionej przez Rognoniego dokumentacji. Tom I, *Testimonianze* [Świadectwa], zawiera

wspomnienia spadkobierców, uczniów, którzy dziś są wykładowcami tegoż samego instytutu, obecnie „FIERI-AGLAIA Filosofia, Filologia, Arti, Storia, Critica dei Saperi”. Autor nakreśla rys postaci i idei Rognoniego w obszernym rozdziale „Fragmenty wspomnień. Listy, pisma, ilustracje z archiwum Luigi Rognoniego”. Pisze o pasji, z jaką profesor organizował swoje dokumenty za życia, opisując fotografie i inne pamiątki i porządkując je w osobnych teczkach. Jego zaangażowanie, dotyczące nie tylko życia artystycznego Włoch, ale także kwestii politycznych i socjologicznych, stało się bazą dla walki o nową muzykę w czasach reżimu faszystowskiego, co niejednokrotnie wzbudziło protest panującego wówczas systemu. Rognoni cierpliwie poniósł wszelkie konsekwencje swoich ideologicznych przekonań, tracąc często miejsce pracy, a przez to także środki na utrzymanie. Kompozycję studiował głównie u Alfredo Caselli i u Gianfranco Malipiero, którzy, obok wiedzy czysto muzycznej, przekazali mu pewne otwarcie na problemy międzynarodowe. Współpracował z wieloma dziennikami, czasopismami i stacjami radiowymi, nieustannie broniąc wolności słowa oraz promując edukację muzyczną dla mas poprzez koncerty i audycje tematyczne. Drugą ogromną pasją, poza muzyką, było dla Rognoniego kino, rozumiane bardziej jako symbol niż w sposób czysto technologiczny, a którego doświadczył osobiście jako reżyser filmów dokumentalnych i jako krytyk. Lata 1956-57 przyniosły zwycięstwo w konkursie na katedrę historii muzyki Uniwersytetu w Palermo, jedyne go instytutu muzykologicznego na południe od Rzymu w tamtych czasach, gdzie uczony pozostał do tragicznej śmierci żony Ewy w roku 1970. Rognoni bierze udział we Freienkurse für Neue Musik w Darmstadt i publikuje *Ekspresjonizm i dodekafonię*, powołuje w Palermo *Gruppo Universitario Nuova Musica* [Grupa uniwersytecka dla nowej muzyki] oraz przyczynia się do zorganizowania festiwalu *Settimana internazionale di nuova musica* [Międzynarodowy tydzień nowej muzyki], jednocześnie rozpoczynając pracę nad czasopismem dotyczącym muzyki współczesnej „Collage”. W latach pracy uniwersyteckiej utrzymuje kontakty z muzykologami z całej Europy, wśród których byli Theodor Wiesengrund Adorno i Michał Bristiger. Po roku 1970 przenosi się do Bolonii, gdzie kieruje tamtejszym Wydziałem Muzykologii i zdobywa doświadczenie jako reżyser operowy.

Kolejne rozdziały I tomu należą do przyjaciół i uczniów Rognoniego. Sycylijski archeolog i wieloletni przyjaciel Vincenzo Tusa zostawia tu krótkie, przejmujące wspomnienie ich spotkań w Selinunte, gdzie rozmawiało się o archeologii, sztuce i kulturze. Kolejny rozdział „Fajka Honeggera” należy do pierwszego ucznia i asystenta profesora, Antonino Titone, który przedstawia zaangażowanie Rognoniego w utworzenie *Grupy uniwersyteckiej dla nowej muzyki*, a także

późniejszą organizację *Międzynarodowego tygodnia nowej muzyki*. Paolo Emilio Carapezza zagłębia się w początki instytutu historii muzyki, którego Rognoni był założycielem, i w maestrię, z którą mediolańczyk gromadził wokół siebie młodych ludzi. Mario Rubino nakreśla związki z kulturą niemiecką, a Piero Violante zajmuje się stroną polityczną życia uczonego, jego protestem przeciwko kolonializmowi francuskiemu, odrodzeniu faszyzmu we Włoszech, bombie atomowej i wojnie w Wietnamie. Amalia Collisani kieruje swą uwagę na działalność dydaktyczną Rognoniego, zajęcia dotyczące historii muzyki od klasyków wiedeńskich, historii sonaty, Debussy'ego, Wagnera aż po II szkołę wiedeńską. W ostatnim rozdziale Guido Peri wyjaśnia zawartość załączonych w pierwszym tomie płyt kompaktowych, na których znajdują się archiwalne nagrania koncertów transmitowanych przez Rognoniego w radiowym Programie Narodowym Rai oraz fragmenty spektakli w jego reżyserii.

Tom II, *Carteggi* [Korespondencja], zawiera obszerny wybór korespondencji Rognoniego, który Misuraca dzieli na cztery okresy 1934-1945, 1946-1957, 1958-1970 i 1971-1986, oraz fotografie, okładki czasopism, fragmenty rękopisów muzycznych i rysunki. Wyżej wymienione okresy dzielą się na krótkie podrozdziały poświęcone poszczególnym korespondentom, ułożone w porządku chronologicznym. Wśród pierwszych adresatów pojawia się Alfredo Casella, z którym zaledwie 21-letni Luigi dzieli swoją radość z powodu początków współpracy jako krytyk muzyczny z dziennikiem „L'Ambrosiano”. Dallapiccola, Petrassi, Mila, Gavazzeni to tylko niektóre nazwiska, które widnieją na liście korespondencji z pierwszego okresu. Po roku 1945 Rognoni zawiera znajomość z Helene Berg, żoną nieżyjącego już wówczas austriackiego kompozytora. Znajomość ta przerodzi się z czasem w przyjaźń, dzięki której uczonego zbliży się do rękopisów Albana Berga. Listy ilustrują kontakty z Jeanem Cocteau, Arthurem Honeggerem, René Leibowitzem, Dariuszem Milhaudem, Francisem Poulenkiem i Igiorem Strawieńskim, do których w kolejnym, trzecim okresie dołączają Luciano Berio, Luigi Nono, Giulio Carlo Argan, Lavigna Mazzucchetti oraz muzykolog Theodor W. Adorno i Michał Bristiger – z nim Rognoni będzie kontynuował ożywioną korespondencję także w ostatnim okresie swojego życia. Po roku '70, w którym Luigi Rognoni opuszcza na zawsze Palermo, do adresatów dołączają m.in. Paolo Emilio Carapezza, Cesare Brandi i Aldo Clementi.

Tom III, *Scritti e interviste* [Pisma i wywiady], to kolejna pasjonująca lektura, tym razem zaangażowanych etycznie i artystycznie tekstów autorstwa Rognoniego, które dotyczą problemów socjologicznych i muzycznych. Wśród tematów np. niewłaściwie nauczana w szkołach kultura

muzyczna (jakże aktualny temat w dzisiejszych Włoszech!), odważna reakcja na traktowanie muzyki w Trzeciej Rzeszy (1935), a także fragmenty krytyki muzycznej i recenzji. Portrety kompozytorów jak Casella, Malipiero, Sinigaglia czy Vogel przeplatają się tu z tekstami o historii kina i kronikami muzycznymi. Artykuły poruszające problemy związane z baletem, muzyką instrumentalną i teatrem operowym są tu kontrapunktem dla wywiadów z artystami, wspomnień i esejów o kompozytorach jak Berg, Maderna, Schönberg i Strawiński. *Fragmenty kolokwium pośmiertnego*, ostatni tekst Rognoniego, w którym muzykolog zwraca się do swego bliskiego przyjaciela filozofa Enzo Paci w dziesiątą rocznicę jego nagłej śmierci, zamyka trzynomową publikację.

Do III tomu dołączona jest płyta CD z czterema cennymi nagraniami konwersacji i wywiadów; wśród rozmówców francuski reżyser René Clair, Arthur Honegger, Darius Milhaud, pisarz Armand Lunel, Alberto Mantelli, Massimo Mila, Luigi Nono, Alberto Pironti i Roman Vlad.

Pietro Misuraca adiunkt Uniwersytetu w Palermo gdzie wykłada historię muzyki współczesnej i gramatykę muzyczną. Pianista, humanista, publicysta i krytyk muzyczny, ma na swoim koncie pisma i publikacje dotyczące zarówno muzyki XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem kompozytorów jak Schönberg, Debussy, Szymanowski, Sciarrino, jak i madrygału epoki renesansu. Powyższa publikacja jest wynikiem studiów nad archiwum mediolańskiego muzykologa Luigi Rognoniego, którego reorganizacją zajął się sam autor.